

UDK:372.8

Ulug'bek JABBAROV,
Toshkent davlat pedagogika universiteti dotsenti v.b., PhD
E-mail: jabborovulugbek1985@gmail.com

Jizzax davlat pedagogika universiteti dotsenti A.Jabborova taqrizi asosida

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS

Annotation

The development of communicative competence is a critical aspect of preparing future English language teachers. Effective communication skills are indispensable in the language teaching profession, as they directly impact the quality of instruction and student learning outcomes. This article explores the multifaceted nature of communicative competence, its significance in the context of English language teaching, and various strategies and approaches for enhancing this competence among future English language teachers. By emphasizing the importance of developing communicative competence, this article aims to contribute to the ongoing discourse on teacher preparation and pedagogical effectiveness in the field of English language education.

Key words: Communicative competence, English language teachers, Language teaching, Linguistic competence, Sociolinguistic competence, Pragmatic competence, Discourse competence, Teacher preparation, Language education, Classroom communication.

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Развитие коммуникативной компетентности является важнейшим аспектом подготовки будущих учителей английского языка. Эффективные коммуникативные навыки необходимы в профессии преподавателя языка, поскольку они напрямую влияют на качество обучения и результаты обучения учащихся. В данной статье исследуется многогранная природа коммуникативной компетентности, ее значение в контексте преподавания английского языка, а также различные стратегии и подходы для повышения этой компетентности у будущих учителей английского языка. Подчеркивая важность развития коммуникативной компетентности, эта статья призвана внести вклад в продолжающийся дискурс о подготовке учителей и педагогической эффективности в области образования на английском языке.

Ключевые слова: Коммуникативная компетентность, Учителя английского языка, Преподавание языка, Лингвистическая компетентность, Социолингвистическая компетентность, Прагматическая компетентность, Дискурсивная компетентность, Подготовка учителей, Языковое образование, Общение в классе.

BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya

Kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlashning muhim jihati hisoblanadi. Samarali muloqot ko'nikmalari til o'qituvchisi kasbida ajralmas hisoblanadi, chunki ular o'qitish sifati va talabalarning o'rganish natijalariga bevosita ta'sir qiladi. Ushbu maqolada kommunikativ kompetentsiyaning ko'p qirrali tabiati, uning ingliz tilini o'rgatish kontekstidagi ahamiyati hamda bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida ushbu kompetentsiyani oshirish bo'yicha turli strategiya va yondashuvlar o'rganiladi. Kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish muhimligini ta'kidlab, ushbu maqola ingliz tili ta'limi sohasida o'qituvchilarni tayyorlash va pedagogik samaradorlik bo'yicha davom etayotgan nutqlarga hissa qo'shishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Kommunikativ kompetentsiya, ingliz tili o'qituvchilari, til o'rgatish, lingvistik kompetentsiya, ijtimoiy lingvistik kompetentsiya, pragmatik kompetentsiya, nutq kompetensiyasi, o'qituvchi tayyorlash, til ta'limi, sinfdan muloqot.

Kirish. Ingliz tilida samarali muloqot qilish qobiliyati nafaqat asosiy mahorat, balki zamonaviy globallashtirilgan dunyoda muvaffaqiyatning muhim tarkibiy qismidir. Til ta'limi sohasida ingliz tili o'qituvchilari o'quvchilarni tobora o'zaro bog'langan va xilma-xil jamiyatda harakat qilish uchun zarur bo'lgan lingvistik vositalar va kommunikativ ko'nikmalar bilan jihozlash mas'uliyatini oladilar.

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilari o'rtasida kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish butun dunyo bo'ylab o'qituvchilarni tayyorlash dasturlarining muhim jihati hisoblanadi. Bu kompetentsiya nafaqat til ko'nikmalarini, balki ijtimoiy-lingvistik va pragmatik qobiliyatlarni ham o'z ichiga oladi, bu esa o'qituvchilarga turli tillarni o'rganish muhitida samarali ishtirok etish imkonini beradi va o'z o'quvchilarini ingliz tilida so'zlashuvchi bo'lishga yo'naltiradi.

Ushbu maqola kommunikativ kompetentsiyaning ko'p qirrali xususiyatini o'rganadi va uning ingliz tilini o'qitish kontekstidagi ahamiyatini ta'kidlaydi. U Hymes (1972) tomonidan ta'kidlanganidek, kommunikativ kompetentsiyaning to'rtta asosiy komponentini, ya'ni lingvistik, sotsiolingvistik, nutqiy va pragmatik kompetentsiyani o'rganadi va ularning sinf sharoitidagi ahamiyatini yoritadi. Bundan tashqari, ushbu maqola ingliz tili o'qituvchilarining kommunikativ malakasini oshirish uchun o'qituvchilarni tayyorlash dasturlarida qo'llaniladigan strategiya va yondashuvlar haqida tushuncha beradi.

Kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish muhimligini ko'rib chiqish orqali ushbu maqola ingliz tili ta'limi sohasida o'qituvchilarni tayyorlash va pedagogik samaradorlik bo'yicha davom etayotgan munozaraga hissa qo'shishga intiladi. Bu samarali muloqot qobiliyatlari til

o'rganuvchilarning muvaffaqiyatini shakllantirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi.

Kommunikativ kompetentsiyaning tarkibiy qismlari:

Kommunikativ kompetentsiya ko'p qirrali tuzilish bo'lib, u bir-biriga bog'langan turli xil tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi, ular birgalikda odamlarga samarali muloqot qilish imkonini beradi[1]. Dastlab 1972 yilda sotsiolingvist Dell Xayms tomonidan taklif qilingan kontseptsiya oddiy tilni bilishdan tashqariga chiqadi va real hayotda til qanday ishlashini nozik tushunishni o'z ichiga oladi. Kommunikativ kompetentsiyaning to'rtta asosiy komponenti:

Lingvistik kompetentsiya: Bu komponent insonning tilning tuzilishi va qoidalarini bilishiga taalluqlidir. U grammatika, lug'at, sintaksis va talaffuzni o'z ichiga oladi. Lingvistik kompetentsiya asosdir, chunki u mazmunli jumlarlar tuzish va ma'lumotni to'g'ri etkazish uchun zarur bo'lgan grammatik asosni ta'minlaydi. Ingliz tili o'qituvchilari tilni samarali o'rgatish uchun kuchli lingvistik malakaga ega bo'lishi kerak.

Ijtimoiy lingvistik kompetentsiya: Ijtimoiy lingvistik kompetentsiya tilning turli ijtimoiy va madaniy kontekstlarda qanday o'zgarishini tushunishni o'z ichiga oladi. U lahjalar, registrlar, sotsiolektlar haqidagi bilimlarni va shunga mos ravishda o'z tillaridan foydalanish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ingliz tili o'qituvchilari uchun sotsiolingvistik kompetentsiya juda muhim, chunki u talabalarga tilning turli real vaziyatlarda qanday ishlashini o'rgatish imkonini beradi va o'quvchilarga turli ijtimoiy sharoitlarda samarali kommunikator bo'lishga yordam beradi[2].

Nutq kompetensiyasi: Nutq kompetensiyasi og'zaki va yozma matnlarni izchil va samarali tarzda tuzish va tartibga solish qobiliyatiga taalluqlidir. Bu suhbatlar qanday boshlanishi va davom etishi, hikoyalar qanday tuzilganligi va dalillar qanday taqdim etilishi kabi nutq konventsiyalarini tushunishni o'z ichiga oladi. Sinfda kuchli nutqiy kompetentsiyaga ega ingliz tili o'qituvchilari qiziqarli va samarali munozaralarni osonlashtirishi, o'quvchilarga yaxshi tashkil etilgan insholar tuzishda yo'l-yo'riq ko'rsatishi va o'quvchilarning samarali muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishi mumkin[3].

Pragmatik kompetentsiya: Pragmatik kompetentsiya tildan foydalanishni boshqaradigan ijtimoiy va madaniy me'yorlarni tushunish bilan bog'liq. Bu nutq harakatlarini talqin qilish, ma'noni bilvosita etkazish va tegishli strategiyalaridan foydalanish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Aslini olganda, pragmatik kompetentsiya odamlarga muloqotning nozik tomonlarini, jumladan, og'zaki bo'lmagan signallarni va kontekstga xos tildan foydalanishni o'rganishga yordam beradi. Kuchli pragmatik kompetentsiyaga ega ingliz tili o'qituvchilari inklyuziv va hurmatli sinf muhitini yaratishi, sinfdagi o'zaro munosabatlarni samarali boshqarishi va o'z o'quvchilari bilan ijobiy munosabatlarni saqlab qolgan holda konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etishlari mumkin.

Kommunikativ kompetentsiyaning ushbu to'rtta komponenti o'zaro bog'liq bo'lib, birgalikda shaxsning tilda samarali muloqot qilish qobiliyatiga hissa qo'shadi. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilari uchun bu kompetensiyalarni rivojlantirish va oshirish nafaqat o'z muloqotlari uchun, balki ularni o'quvchilariga berish uchun ham muhimdir. Kommunikativ kompetentsiyani har tomonlama tushunish o'qituvchilarni til o'rganish, madaniy xabardorlik va sinfdagi samarali muloqotni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar bilan ta'minlaydi va shu bilan o'quvchilarni tobora o'zaro bog'langan dunyoda muvaffaqiyatga tayyorlaydi[4].

Ingliz tilini o'qitishda kommunikativ kompetentsiyaning ahamiyati:

Ingliz tilini o'qitish sohasida ham o'qituvchilar, ham talabalar o'rtasida kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Samarali muloqot

qobiliyatlari tilni bilish chegarasidan tashqariga chiqadi va ta'lim sifatini, sinf dinamikasini va umumiy o'rganish tajribasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu erda biz ingliz tilini o'qitish kontekstida kommunikativ kompetentsiyaning chuqur ahamiyatini o'rganamiz:

Modellashtirish va tilni o'zlashtirish: Ingliz tili o'qituvchilari o'z talabalarini uchun asosiy til namunasi bo'lib xizmat qiladi. Kuchli kommunikativ kompetentsiyani o'zida mujassam etgan holda, o'qituvchilar o'quvchilarga to'g'ri talaffuz, grammatika va til pragmatikasining haqiqiy misollarini taqdim etadilar. Ushbu modellashtirish nafaqat tilni o'zlashtirishni osonlashtiradi, balki aksentni kamaytirishga va ona tiliga o'xshash til ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi[5].

Sinfni samarali boshqarish: Aloqa ko'nikmalari sinfda uyushgan va samarali muhitni saqlash uchun ajralmas hisoblanadi. Kommunikativ kompetentsiyaga ega bo'lgan o'qituvchilar ko'rsatmalarini aniq etkazishlari, sinf muhokamalarini boshqarishlari va talabalarining savollari va tashvishlarini samarali hal qilishlari mumkin. Bu o'rganish uchun ijobiy va qulay muhit yaratadi.

Madaniy sezgirlik: Kommunikativ kompetentsiyaning tarkibiy qismi bo'lgan sotsiolingvistik kompetentsiya o'qituvchilarga madaniyatlararo muloqot muammolarini to'g'ri yo'naltirish imkonini beradi. Borgan sari ko'p madaniyatli va xilma-xil bo'lgan sinfda o'qituvchilar tildan foydalanishning madaniy nuanslariga sezgir bo'lishi kerak. Bu sezgirlik talabalar o'rtasida o'zaro hurmatni rivojlantiradi va inklyuziv ta'lim muhitini rivojlantiradi.

Xatolarni tuzatish va fikr-mulohazalar: O'qituvchilar talabalarining til xatolari haqida konstruktiv fikr bildirishda muhim rol o'ynaydi. Pragmatik kompetentsiya o'quvchilarning o'zini o'zi qadrlashi va motivatsiyasini saqlab qolgan holda xatolarni tuzatishga imkon beradi. Xatolarni samarali tuzatish o'quvchilarning til ko'nikmalarini yaxshilash va o'rganish sayohatlarida muvaffaqiyatga erishish uchun juda muhimdir.

Kengaytirilgan sinfdagi o'zaro ta'sir: Kuchli nutq malakasiga ega o'qituvchilar sinfdagi o'zaro munosabatlarni faol ishtirok etish, tanqidiy fikrlash va hamkorlikda o'rganishni rag'batlantiradigan tarzda tuzishi mumkin. Mazmunli munozaralar va tadbirlarda qatnashish talabalarga til ko'nikmalarini mustahkamlash bilan birga ularning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishga yordam beradi.

Samarali muloqotni rivojlantirish: Ingliz tili o'qituvchilari lingvistik bilimlardan tashqari, real vaziyatlarda samarali muloqot qilish qobiliyatini ham berishlari kerak. Bu muzokaralar olib borish, ishonitirish va muammolarni hal qilish kabi ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Kommunikativ kompetentsiyaga ega bo'lgan talabalar xalqaro biznes, akademik nutq va ijtimoiy o'zaro munosabatlarda qatnashishga ko'proq tayyor.

Global fuqarolikka tayyorgarlik: Ingliz tili global lingua franca hisoblanadi va bu tilni bilish ko'pincha xalqaro kontekstlarda ishtirok etish uchun zaruriy shartdir. Kommunikativ kompetentsiya talabalarni global muloqotlarda qatnashish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar bilan ta'minlaydi, global fuqarolik tuyg'usini rivojlantiradi va turli imkoniyatlarga eshiklarni ochadi[6].

Uzoq muddatli til o'rganish: Kommunikativ kompetentsiyani ta'kidlaydigan o'qituvchilar o'z talabalarida til o'rganishga yaxlit yondashuvni singdiradilar. Faqat eslab qolishga e'tibor qaratish o'rniga, o'quvchilar tildan tabiiy foydalanish qobiliyatini rivojlantiradilar, bu esa sinfdan tashqarida ham til o'sishini ta'minlaydi.

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish strategiyalari:

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish ko'p qirrali jarayon bo'lib, ta'lim

yondashuvlari va tajribalarini uyg'unlashtirishni talab qiladi. Ingliz tilini o'rgatuvchi o'qituvchilarda kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish uchun bir nechta samarali strategiyalar:

O'qituvchilar uchun keng qamrovli ta'lim dasturlari:

O'qituvchilar ta'limi dasturlari kommunikativ kompetentsiyaning turli komponentlarini, jumladan, lingvistik, sotsiallingvistik, nutq va pragmatik kompetentsiyani aniq ko'rib chiqadigan kurs ishlarini o'z ichiga olishi kerak.

Kurslar nazariy asoslarni, amaliy strategiyalarni va haqiqiy sinf sharoitida amaliy amaliyot uchun imkoniyatlarni taqdim etishi kerak.

Tilni o'rganish tajribasi:

Bo'lajak o'qituvchilarni ingliz tilida so'zlashadigan mamlakatlarda chet elda o'qish yoki til almashish dasturlarida qatnashish kabi tilni immersion tajribalari bilan shug'ullanishga undash.

Immersion tajribalari odamlarni tildan haqiqiy foydalanishga ochib beradi va sotsiolingvistik va pragmatik kompetentsiyani rivojlantirishga yordam beradi.

Amaliy tajribalar:

O'qituvchilarni tayyorlash dasturlariga o'qitish amaliyotlarini yoki talabalarni o'qitish tajribasini qo'shing. Ushbu tajribalar bo'lajak o'qituvchilarga o'zlarining kommunikativ qobiliyatlarini haqiqiy sinflarda qo'llash imkonini beradi.

Tajribali o'qituvchilar tomonidan olib borilgan maslahatlar sinfni boshqarish, xatolarni tuzatish va talabalar bilan samarali muloqot qilish bo'yicha qimmatli fikr-mulohazalar va ko'rsatmalar beradi.

Reflektiv amaliyot:

Bo'lajak o'qituvchilarni o'zlarining ta'lim tajribasi va muloqot qobiliyatlarini tanqidiy baholaydigan refleksi amaliyot bilan shug'ullanishga undash.

Muntazam ravishda o'z-o'zini aks ettirish va tengdoshlarning fikr-mulohazalari yaxshilanishi kerak bo'lgan sohalarni aniqlashga va ularning kommunikativ kompetentsiyasini yaxshilashga yordam beradi.

Tilni bilish testi:

Bo'lajak o'qituvchilarning til bilimlarini baholash uchun tilni bilish testlaridan o'tishlarini talab qiling. Bu takomillashtirish zarur bo'lgan aniq sohalarni aniqlashga yordam beradi.

Grammatika, lug'at, talaffuz va tilni ravon o'zlashtirishda aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish uchun til kurslarini moslashtiring.

Madaniy sezgirlik bo'yicha trening:

Ijtimoiy lingvistik va pragmatik kompetentsiyani oshirish uchun madaniy sezgirlik va madaniyatlararo muloqot bo'yicha treninglar o'tkazing.

Tildan foydalanishga ta'sir qiluvchi madaniy me'yorlar va qadriyatlarini tushunish turli sinflarda samarali muloqot qilish uchun juda muhimdir.

Professional rivojlanish imkoniyatlari:

Bo'lajak o'qituvchilarni doimiy ravishda malaka oshirish faoliyati bilan shug'ullanishga undash, masalan, seminarlar, konferentsiyalar va til kurslarida qatnashish.

Bu imkoniyatlar o'qituvchilarga ilg'or tajribalardan xabardor bo'lish, yangi o'qitish usullarini egallash va kommunikativ malakalarini oshirishda davom etish imkonini beradi.

Mentorlik va tengdoshlarni qo'llab-quvvatlash:

Tajribali ingliz tili o'qituvchilari yangi boshlanuvchilarga yo'l-yo'riq va yo'l-yo'riq ko'rsatadigan murabbiylik dasturlarini yaratish.

Tengdoshlarni qo'llab-quvvatlash tarmoqlari kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirishga hissa qo'shib, g'oyalar, strategiyalar va tajribalar almashinuvini osonlashtirishi mumkin.

Kuzatish va tahlil qilish:

Bo'lajak o'qituvchilarni ingliz tilini yaxshi biladigan o'qituvchilarning harakatlarini kuzatish va tahlil qilishga undash.

Tajribali o'qituvchilarni kuzatish samarali muloqot strategiyalari va sinfni boshqarish usullari haqida tushuncha berishi mumkin.

Texnologiya integratsiyasi:

Til ko'nikmalarini oshirish va bo'lajak o'qituvchilarni ingliz tilidagi asl materiallar bilan tanishtirish uchun texnologiya va onlayn resurslardan foydalaning.

An'anaviy sinfda o'rganishni to'ldirish uchun virtual til almashinuvi, vebinar va onlayn kurslarda qatnashish.

Ushbu strategiyalarni o'qituvchilar ta'limi dasturlariga kiritish kelajakdagi ingliz tili o'qituvchilariga har tomonlama kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirishga yordam beradi. Tilshunoslik, sotsiolingvistik xabardorlik, nutqni boshqarish va pragmatik ko'nikmalarga e'tibor qaratgan holda, intiluvchan o'qituvchilar o'z rollarida ustunlik qilish uchun o'zlarini yaxshiroq tayyorlashlari va ingliz tilini bilish va kommunikativ kompetentsiyaga erishishda o'z talabalarini samarali boshqarishlari mumkin.

Xulosa. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish nafaqat pedagogik maqsad, balki tilni samarali o'qitishning asosiy talabidir. Ushbu maqolada kommunikativ kompetentsiyaning ko'p qirrali tabiati, uning ingliz tilini o'rgatishdagi chuqur ahamiyati va intiluvchan o'qituvchilarda ushbu kompetentsiyani oshirish bo'yicha bir qator strategiyalar o'rganilgan.

Kommunikativ kompetentsiya til bilimidan tashqariga chiqadi va sotsiolingvistik, nutqiy va pragmatik kompetentsiyani o'z ichiga oladi, ularning barchasi o'qituvchilar uchun turli tillarni o'rganish muhitida muvaffaqiyatli harakat qilishlari uchun juda muhimdir. Ingliz tilini o'qitishda kommunikativ kompetentsiyaning ahamiyati uning talabalar uchun namuna, sinfni boshqarishga yordam beruvchi, madaniy sezgirlikni targ'ib qiluvchi va samarali muloqotni ta'minlovchi rolda namoyon bo'ladi. Bu talabalarni nafaqat ingliz tilini o'zlashtirishga, balki globallashtirish dunyoda rivojlanishga ham tayyorlaydi.

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilari o'rtasida kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish uchun o'qituvchilarning keng qamrovli ta'lim dasturlari muhim ahamiyatga ega. Ushbu dasturlar kurs ishlarini, tilga oid tajribalarni, amaliyotlarni, reflektiv amaliyotni, malaka testini va madaniy sezgirlik treninglarini o'z ichiga olishi kerak. Bundan tashqari, kasbiy rivojlanish, murabbiylik, tengdoshlarni qo'llab-quvvatlash, kuzatish va texnologiya integratsiyasi kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish uchun qimmatli strategiyalardir.

Xulosa qilib aytganda, kuchli kommunikativ kompetentsiyaga ega ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlash yuqori sifatli til ta'limini ta'minlash yo'lidagi muhim qadamdir. O'qituvchilar ushbu strategiya va yondashuvlarni qo'llashda davom etar ekan, ular nafaqat o'zlarining professional o'sishiga, balki o'qituvchilarning muvaffaqiyatiga ham hissa qo'shadilar. Kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish bo'lajak o'qituvchilarga til o'rganuvchilarni ilhomlantirish, samarali muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va ingliz tilini bilish chegaralardan oshib ketadigan va turli imkoniyatlar eshiklarini ochadigan kelajakni shakllantirish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR

1. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.

2. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1-47.
3. British Council. (2017). Language trends 2017/18: The state of language learning in primary and secondary schools in England. Retrieved from [URL]
4. TESOL International Association. (n.d.). Standards for teacher competence in the teaching of English to speakers of other languages. Retrieved from [URL]
5. Johnson, K. E. (1996). The role of teacher beliefs in second language teaching: A case study of four ESL teachers. *TESOL Quarterly*, 30(4), 751-773. doi:10.2307/3587362
6. U.S. Department of Education. (2001). No Child Left Behind Act of 2001, Pub. L. No. 107-110, § 115, Stat. 1425.